

Anmeldelser

NY DANSK SKOLEHISTORIE

Charlotte Appel og Morten Fink-Jensen:
Da læreren holdt skole. Perioden før 1780. Bind 1 af fembindsværket “Dansk skolehistorie”, redigeret af Charlotte Appel og Ning de Coninck-Smith. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag 2013. 446 s., rigt illustreret. 399,95 kr.

Af Jørgen Mikkelsen, seniorforsker og arkivar, Statens Arkiver

I forhåndsomtalen af fembindsværket *Dansk skolehistorie* er det ofte blevet fremhævet, at redaktørerne og forfatterne med dette værk har ønsket at bryde med den traditionelle tilgang til skolehistorien med fokus med institutioner og fremtrædende politikere og pædagoger for i stedet at rette lyset mod skolebørnene og deres hverdag. En gennemlæsning af det første bind af værket efterlader dog det indtryk, at der snarere er tale om stærk udvidelse af det traditionelle perspektiv på uddannelseshistorien end om et brud med den hidtidige linje. Bogen indeholder nemlig mange fine redegørelser for skolepolitikken og udbredelsen og karakteren af forskellige skoletyper. Men derudover får vi – med masser af velvalgte eksempler – et spændende indblik i børnenes, forældrenes og lærernes hverdag. Og bogen handler ikke blot om det, der foregik i datidens

skolebygninger, men om opdragelse og undervisning af børn i bredere forstand. Charlotte Appel og Morten Fink-Jensen fremhæver også i bogens indledning, at selve ordet “skole” i ældre tid blot betød, at en lærer underviste i noget, der havde med bøger og skrift at gøre. En sådan aktivitet kunne bl.a. foregå på skift i forskellige bondegårde, sådan som det var almindeligt i store dele af Danmark og i næsten hele Norge endnu i 1700-tallet.

Indledningskapitlet indeholder en karakteristik af bogens grundlæggende præmisser og temaer. Først og fremmest betones skolens mangfoldighed. Der var både sociale, kønsmæssige og geografiske forskelle på undervisningens form og indhold. Forfatterne understreger også, at skolegang “altid [har] været forment af samarbejde, forhandlinger, konflikter og kampe mellem forskellige aktører”, nemlig forældre, lærere, præster, godsejere og andre myndigheder, der “blandede sig, i hvorvidt og hvordan drenge og piger skulle gå i skole”. To af bogens gennemgående temaer handler om skolen som kirkens projekt og om skolen som statens ansvarsområde. Det fremgår her, at læsning (især i katekismus) spillede en stor rolle for kirkens mænd lige fra reformationsårene, hvorimod kongerne og de ledende embedsmænd først fra 1700-tallet – og især efter 1739 – begyndte at opfatte børneundervisning som en opgave for statsmagten.

Den tredje og sidste grundlæggende præmis for bogen lyder i alt sin enkelhed, at "skoler var et sted for børn". Forfatterne pointerer, at skolens historie er tæt forbundet med barndommens historie, og at det derfor også er nødvendigt at inddrage emner såsom børnearbejde, børnenes sundhedsforhold og familiestrukturer, når man beskæftiger sig med skolens udvikling. Et af de gennemgående temaer drejer sig da også om børnesyn. Her opponerer forfatterne mod den gængse opfattelse, at børn i middelalderen og den tidligt moderne periode blev opfattet som små voksne.

Bogen dækker i princippet hele historien frem til 1780, og i bogens andet kapitel får vi en kort, men interessant introduktion til middelalderens læse- og skrivefærdigheder. Her kan vi bl.a. læse om runeindskrifter med regnskabsnotitser og andre former for dagligdags kommunikation fra 11-1400-årene, om domkirkernes og andre kirkers skoler og om Danmarks ældre kagebog fra ca. 1300.

Resten af bogen handler om 15-, 16- og 1700-årene, og de tre århundreder får en nogenlunde ligelig dækning. I overensstemmelse med grundtemaet om mangfoldighed er der lagt vægt på at beskrive undervisningen i by og på land og i de højere og lavere sociale lag hver for sig. Og i et af de mest interessante kapitler behandles sammenhængen mellem missionsvirksomhed og undervisning i monarkiets yderområder. Her er der bl.a. en redegørelse for overvejelserne om at anvende dansk eller indfødte sprog ved undervisning

af samer, eskimoer, mulatter og vestindiske slaver. Vi får f.eks. at vide, at det var nærmest umuligt at lære mulatterne på Guldkysten kristendoms-kundskab på dansk, fordi børnene kun kunne "papegøjedansk", dvs. gentage, hvad læreren sagde – uden at forstå noget af det.

Charlotte Appel og Morten Fink Jensen er i det hele taget meget omhyggelige med at sætte det danske kongerige ind i en bredere sammenhæng. Således spiller Slesvig og Holsten en stor rolle i bogen, og det bemærkes flere steder, at hertugdømmerne udgjorde en slags kulturel korridor mellem det sydlige udland og Danmark – eller sagt med andre ord: en indfaldsport for kulturelle impulser fra udlandet til Danmark. I denne sammenhæng bør det også noteres, at forfatterne giver en grundig, men ikke overdrevet, beskrivelse af de religiøse, filosofiske og pædagogiske strømninger, som nåede Danmark i løbet af den tidligt moderne periode, og som fik betydning for undervisningen. Det drejer sig om 1500-tallets humanisme, den lutherske ortodoksi, pietismen samt Rousseaus og andre oplysningstænkeres filosofi.

Evnen og viljen til at se de bredere sammenhænge bemærkes også, når det handler om politik. Under omtalen af Christian 6.s dynamiske skolepolitik fremhæves det således, at "kongen og hans rådgivere var overbeviste om, at gudfrygtige og lydige undersåtter ville gavne både samfund og militær og derved være med til at styrke staten indadtil såvel som udadtil". Det

tilføjes, at man kunne møde en lignende tænkning i bl.a. Sverige og Preussen, og at dette udgjorde en vigtig del af baggrunden for, at skolepolitik kom på dagordenen i mange lande i første halvdel af 1700-tallet.

Under beskrivelsen af de mange lokale forskelle på skolepraksis i Danmark dokumenteres det også, at det er vigtigt at se på sammenhængen mellem skolevæsenet og de enkelte landsdeles økonomiske, sociale, kulturelle og administrative forhold. Dette kommer bl.a. til udtryk i den fortræffelige beskrivelse af, hvordan skoleforordningerne fra 1739 blev implementeret rundt om i Danmark – herunder de meget forskellige løsninger på Bornholm, Anholt, Fanø, Samsø, Sejerø og øerne ved Lolland. På Bornholm fortsatte man f.eks. med hjemmeundervisning – “reelt med myndighedernes stiltiende accept” – og Appel og Fink-Jensen argumenterer for, at de bornholmske bønders kraftige modstand mod at etablere skolebygninger både hang sammen med den spredte bebyggelse, fraværet af godsejere, bøndernes tradition for at tage hånd om hustruens forpligtelser og en indgroet mistænksomhed over for myndigheders forsøg på at indskrænke bøndernes juridiske og økonomiske rettigheder.

Sproget i bogen er let tilgængeligt uden at være poppet. Dog bemærkes talrige ord og udtryk fra den nutidige politiske virkelighed. Det drejer sig bl.a. om lukningstruede skoler, adgangsbegrænsning, intelligensreserve, præstationsløn, succeskriterium, res-

sourcestærke forældre, mønsterbryder, tovholder, prøveballon, samfinansiering og en lov, der hastes igennem. Men det er ord, som indirekte kan inspirere til analogier med moderne forhold, og mange af dem må uundgåeligt fremkalde et lille smil hos læserne. 1600-tallets ABC'er betegnes fx som “en form for 'pixi-udgave' af den lille katekismus”.

Bogen udmærker sig ved lange og grundige billedtekster, og en stor del af dem indeholder interessante fortolkninger af malerier og tegninger. For de ældre perioder er mange af illustrationerne velkendte fra andre bøger, men det er ofte lykkedes forfatterne at “læse” dem på en ny måde. Et godt eksempel er tegningen af Frederik 2's begravelsesprocession, der bliver anvendt i mindst tre andre bøger, som udkommer i år. Mens de øvrige forfattere bl.a. har interesseret sig for enkedronningens ambitiøse iscenesættelse af begravelsen, har Appel og Fink-Jensen sat de mange latinskoledrenge under lup. De bar sorte kapper og sang efter noder eller sanghæfter, bemærkes det.

Bogen er ikke forsynet med kilde- og litteraturlister, hvad der er lidt ærgerligt. Til gengæld er der lange essays til hvert kapitel, og de indeholder mange gode forskningsoversigter og kommenterede litteraturbeskrivelser, og mange steder er der referencer til bestemte sider i den anvendte litteratur. Bogen er trykt på kraftigt elfenbenfarvet papir, hvilket gør teksten let at læse, samtidig med, at billederne fremstår ganske tydeligt. Det eneste minus

er bogens vægt – den er absolut ikke egnet til sengelæsning! Men indholdet er også alt andet end søvndyssende...

PÆDAGOGIK

Frede Nielsen Carstens og

Søren K. Lauridsen:

Ny kritisk pædagogik.

Kbh.: Hans Reitzels Forlag 2011.

359 s. 349,50 kr.

*Af Niels Rosendal Jensen, lektor,
Institut for Uddannelse og Pædagogik
(DPU), Aarhus Universitet*

Formålet med denne bog at bidrage til en relancering af den kritiske pædagogik. Som andre pædagogiske begreber eller retninger er heller ikke forståelsen af, hvad kritisk pædagogik har været eller er, krystalklar. Mens kritisk pædagogik tidligere var knyttet til f.eks. marxistisk eller kritisk teoretisk tænkning og dermed havde et klart samfundsoverskridende, revolutionært sigte ved at søge alliancer med historiens store subjekt, arbejderklassen, og dennes mål, socialisme og kommunisme, fremtræder den i dag mere "bovlam" i de ydre proklamationer, men derfor ikke nødvendigvis i sin faktiske betydning. Betegnelsen ny kritisk pædagogik knytter sig ifølge forfatterne til de betingelser, vi lever under i dag, undertiden kaldt videnssamfundet eller det hyperkomplekse samfund.

Forfatterne tilføjer endnu en karakteristik heraf: "Men det er ikke kun nykapitalismen, der begrunder en kritisk

tænkning og kritisk pædagogik i samtiden (...) kritisk pædagogik skal aktualisere pædagogikken som en i sig selv beroende selvstændig og selvgyldig virksomhed med tænke- og handlemåder, der taler ud fra sine egne forudsætninger og ser sin opgave i øjnene, og ikke reagerer ud fra, hvad markedet eller den politiske samfundsforandring dikterer" (s. 37). Hertil skal endvidere føjes et filosofisk afsæt, "for således muliggøres det, at pædagogik kan praktiseres som en kritisk disciplin" (sammesteds). Dette privilegium til filosofien i relation til pædagogikken foldes ikke yderligere ud til trods for, at sociologi, antropologi eller andre samfundsvidenskaber kunne udgøre relevante rivaler. Ikke mindst den kritiske uddannelsessociologi måtte vel have en del at byde ind med i denne sammenhæng, jf. Erik Jørgen Hansens mangeårige kritiske indsats eller folk som Basil Bernstein, Pierre Bourdieu m.fl. Når vi taler om pædagogik, handler det i høj grad om social reproduktion. Når vi desuden taler om de levevilkår eller livschancer (Max Weber), børn, unge eller oplever som prekære situationer, taler vi tillige om en social reproduktionsmåde, der er i krise. Det er akkurat her, anmelderen kan få øje på potentialet i den kritiske tilgang.

Tilbage til selve bogen. Den består af fire dele, nemlig: (1) kritisk pædagogik – dens historiske forudsætninger, aktuelle nutid og mulige fremtid; (2) betydningsfulde pædagogiske tænkere, der før og nu har bidraget til denne tænkning; (3) teoretiske nedslag af de to foregående dele i form af de klas-

siske udfordringer til det sunde, det skønne, det gode og det sande og (4) praksisnedslag.

Bogen henvender sig til primært pædagogstuderende og i anden række til lærerstuderende og naturligvis de professionelle lærere og pædagoger. Denne bredde i målgruppe indebærer en vis spredning i temaer og eksempler samt i fremstillingens dybde. Der overlades en hel del til de studerende, hvilket kan tolkes som en opmuntrende udfordring, men omvendt også som en muligvis for stor mundfuld, der får studerende til at lægge bogen fra sig. Dette bekræfter endnu en gang, at det er vanskeligt at skrive lærebøger, når det ikke lige er Luthers lille katekismus og ABC'en, der er på dagsordenen. En bog om ny kritisk pædagogik som den foreliggende stiller pænt store krav til den nutidige læser. De to forfattere går på med krum hals for at løse opgaven, og det er herligt at se, at meget lykkes. Når det efter anmelderens vurdering ikke lykkes fuldt ud, hænger det sammen med, at forfatterne gerne vil hele kompasset rundt lige fra en karakteristik af nykapitalismen til regelsættet omkring hverdagslivet på blå stue (især kapitlerne 14-16), garneret med eksempler på tidligere og aktuel pædagogisk praksis. Muligvis kan man ikke undgå den fælde med det ærinde, bogen sætter sig.

Disse kritiske betragtninger skal dog ikke skygge for det faktum, at der er tale om en helt igennem relevant udgivelse.

Kirsten Rejsby:
**Emdrupborg. Historien om
en pædagogisk kamplads.**
Forlaget Rejsby.
I kommission hos Unge Pædagoger.
2012. 140 s. 168 kr.

*Af Ellen Nørgaard, docent emerita,
Institut for Uddannelse og Pædagogik
(DPU), Aarhus Universitet*

I 1575 overdrog Frederik 2. en kirkebygning i København til byens tyske lutheraner "til nytte og fromhed for de folk, der ikke forstod det danske sprog", og få uger efter gav han tilladelse til ansættelse af en lærer. Dermed var grundlagt lagt for Die St. Petri Schulen, nu Sankt Petri Skole. I denne bog følger vi skolebygningens udvikling fra 1930'erne til op i 1960'erne med hovedvægt på besættelsestiden.

I 1930 holdt skolen til i forskellige bygninger i det indre København i tilknytning til kirken, den var en dansk-tysk privatskole med en drenge- og en pigeafdeling og en børnehave. Bygningerne var nedlidte og overbelagte og økonomien dårlig; her gik tysktalende og også enkelte jødisk børn, da jiddisch og tysk er beslægtede. En dynamisk tysk leder blev ansat, han slog pige- og drengeafdelingen sammen og udvidede med en realafdeling med eksamensret i samarbejde med både danske og tyske myndigheder og senere med gymnasium.

Samtidig ønskedes nye skolebygninger. En byggegrund i Emdrup blev købt, skolen skulle være det nye tyske storri-

ge "værdig"; fra juni 1940 blev den en rigsskole for det tredje tyske rige. Og lærere og tilsynsførende førte en akademisk diskussion om arbejdsundervisning som dannelse, og om sammenhængen mellem sprog, kultur og dannelse – de jødiske børn havde forladt skolen. I 1940 blev et stort byggeri iværksat, tegnet af den dengang kendte tyske arkitekt Werner March. Han havde tegnet stadion til de olympiske lege i Berlin 1936 og var kollega med Albert Speer, men de var uenige om, hvor moderne og funktionalistisk det nazistiske storrigets arkitektur skulle være. Byggeriet i Emdrup ser ud til at være planlagt både som mønsterskole for tyske skoler i de besatte områder, som et kulturelt fremstød og som en markering af det nationalsocialistiske Tyskland.

Samtidig blev flere af lærerne udskrevet til fronten, den akademiske debat ser ud til at have ophørt, og i 1942 standsede byggeriet, officielt pga. mangel på cement, og det stod ufærdigt og bevogtet frem til kapitulationen i 1945. Bygningen blev overdraget til den danske stat, taget i brug til flytninge, ca. 2000, den færdiggøres og dens benyttelse diskuteres. Med årene har den rummet et statsseminarium, en forsøgsskole, Danmarks Pædagogiske Institut (DPI), Danmarks Lærerhøjskole (DLH) og Danmark Pædagogiske Universitet (DPU); nu er den en del af Aarhus Universitet.

Det centrale spørgsmål efter 1945 blev, hvad disse bygninger, der vel kan betegnes som germansk funktionalis-

me, signalerede: Er de nazistiske, og kan/bør de daniseres? Kongelig bygningsinspektør Thomas Havning, der stod for opgaven, var ikke i tvivl: Bygningens udformning skulle mildnes og dæmpes. Toppen af tårnet blev revet ned, og søjlerne i den store aula, "Lichtrum", fik et brystværn, hensigten var nok at gøre rummet mindre knugende, mere menneskeligt – spørgsmålet er, om man derved ikke satte noget til af Marchs arktekonisk set sikre løsning? De oprindelige søjler er gengivet på s. 55.

Fremstillingen er båret af Kirsten Rejsbys entusiasme. Hun har for det første en fascination af selve huset, hvor hun har haft sin gang i årtier: Hun beskriver f.eks. "Lichtrum" som skræmmende (...) rummet udstråler magt, uden at der er et manifest synligt sæde for magten (...) her kan overvågning og kontrol opleves", og husets egenart og dermed manglende menneskelighed diskuteres løbende. Desuden udviser hun stor energi i jagt på materiale, hun søger i arkiver og kældere i ind- og udland efter materiale om Werner March og de øvrige personer. Jagten lykkes stort set og fortællingerne giver fremstillingen autenticitet.

Historien har imidlertid nogle skønhedspletter; her skal en nævnes, fordi den simpelthen er vigtig: Lærerhøjskolen blev ikke højere læreanstalt i 1944 (s. 70), men i 1964, og der kan læses om forløbet i Erik Jensen: *Mål, medgang og modgang*, 2006, s. 45-166 og ikke i den anførte kilde. Selve lovteksten findes i *Folketingstidende*.

GRUNDSKOLE
OG LÆRERUDDANNELSE

**Mie Buus og
Michael Riber Jørgensen:**
Når skolen lukker og slukker
– Skjoldborg Skole 1955-2011
– en landsbyskole i Thy.
Undersøgelsesrapport. Thisted:
Thisted Museum 2011. 75 s.
Pris ikke oplyst.

*Af Lise Rosén Rasmussen, post.doc.,
Institut for Uddannelse og Pædagogik
(DPU), Aarhus Universitet*

I denne digitale publikation udfoldes Skjoldborg Skoles historie fra dens bygninger blev indviet i 1955, til den blev lukket i 2011. Skjoldborg Skole lå i Midththy, den var en af de nye centralskoler, der kom til i 1950'erne, og var endelig en af de mange landsbyskoler Thisted Kommune valgte at nedlægge næsten 60 år senere, da det politisk var blevet bestemt, at folkeskolerne skulle være færre og større.

Historien om Skjoldborg Skole er skrevet ud fra historiker Michael Riber Jørgensens kildestudier, der fokuserer på de skolepolitiske processer i perioden, og etnograf Mie Buus' feltarbejde udført i året før lukningen, hvor hun går tættere på skolens hverdagsliv og rolle i landsbyen igennem de sidste 30 år og særligt i det sidste års tumultede tid. Resultatet er en nærværende fortælling, hvor vi både får viden om de skolepolitiske processer på nationalt og lokalt plan og om de pædagogiske strømninger i tiden – og ikke mindst hvordan de knytter sig til livet i skolen.

Vi får således også lov at komme med helt ind i klasseværelset og få en fornemmelse for, hvordan ideer og påbud om undervisningsdifferentiering, læsemakkere og tests tager form i skolehverdagen. Vi får også fortællinger om alt det, som ansatte, forældre og elever mente gjorde Skjoldborg til noget særligt, nemlig udsmykningen, som eleverne igennem tiden havde været med til at lave. Endelig er vi med til den allersidste skoledag 24. juni 2011.

I forordet skriver forfatterne, at Skjoldborg Skole er udvalgt som et eksempel til at illustrere en typisk landsbyskoles udvikling igennem det sidste halve århundrede. Dette kan friste en til at spørge, om der findes en typisk landsbyskole, men netop ved at fortællingen bliver så unik og helt sin egen, bliver eksemplet overbevisende. Udgivelsen bærer præg af at være skrevet som en slags monument over en svunden tid. Der er mange steder vemod i tonen, og sympatien ligger tydeligvis hos de forældre, der begræder den lille lokale skoles endeligt. Studiet er dog samtidig så grundigt og detaljeret og søger samtidig en forståelse for, hvorfor mange forældre trods de politiske vinde stadig holder fast i idealet om landsbyen og den lille skole. Trods sine kun 67 sider giver publikationen således et fint billede af den såkaldte landsbyskole og dens betydning i lokalsamfundet.

Publikationen er illustreret med helt almindelige og overvejende privatproducerede fotografier, der bidrager fint til historien om den lokale skole. Det eneste, der mangler, er en ordent-

lig indpakning af bogen. Studiet fortjener næsten at komme i en bundet papirudgave, så læseren slip den anonymitet og umiddelbare forgængelighed, der følger med oplevelsen af enten at scrolle ned over siden eller sidde med en stak flagrende printkopier i hånden.

**Snorre Krøjer og Rasmus Levy:
Kampen om læreruddannelsen
– et casestudie af interesseorganisa-
tioners indflydelse på den politiske
beslutningsproces i forbindelse med
lovændringen af læreruddannelsen
i 1997. Projekt- & Karrierevejled-
ningens Rapportserie nr. 83/2003.
København: Det Samfundsvidenska-
belige Fakultet, Københavns
Universitet. 167 s.**

Af Signe Holm-Larsen, konsulent

Bogen er en bacheloropgave ved Institut for Statskundskab skrevet for Lærerstudendes Landskreds (LL), og som er blevet digitaliseret i 2012. Dens opbygning er udtryk for, at der er tale om en samfundsvidenskabelig opgave med metodeafsnit og teoretiske referencer. Opgaven belyser hele beslutningsprocessen ved læreruddannelsesloven af 1997 (LU 97), hvor den fireårige uddannelseslængde blev fastholdt, mens der indførtes et nyt fag "Skolen i samfundet", CKF'er i alle fag samt krav om de studerendes aktive deltagelse i undervisningen. Endvidere blev antallet af linjefag blev fordoblet fra to til fire, fællesfag bortfaldt bortset fra kristendomskundskab/livsoplysning, og det pædagogiske specia-

le blev til "en større selvvalgt opgave"; fra 2001 benævnt "bacheloropgaven". Rapporten bygger bl.a. på transskriberede interview med seks politikere og embedsmænd, der var centralt placerede i arbejdet med LU 97, nemlig daværende formand for Folketingets Uddannelsesudvalg Hanne Severinsen (V), daværende formand for Pædagogisk Udvalg i Lærerstudendes Landskreds (LL) Morten Broberg Nielsen, daværende konsulent i Danmarks Lærerforening (DLF) Jørgen Rantorp, daværende formand for Lærerseminariernes Rektorforsamling (RF) 1990-98 og rektor ved Silkeborg Seminarium Knud Erik Bang, daværende undervisningsminister Ole Vig Jensen (RV) og daværende specialkonsulent i Undervisningsministeriet Gerhard Jaspersen, der her havde varetaget læreruddannelsesspørgsmål siden 1975.

Opgavens forfattere har sat sig for at besvare spørgsmålet "Hvilke ressource typer og indflydelseskanaler havde størst betydning for de relevante interesseorganisationers indflydelse på LU 97?". De identificerer i opgaven de relevante interesseorganisationer som RF, LL og DLF. og fastslår, at beslutningsprocessen strakte sig fra Ole Vigs Fanø-tale 9. september 1995 og frem til L 162's vedtagelse 30. maj 1997, idet de opdeler perioden i 3/4 års initiativ-fase, 3/4 års rådgivningsfase og 4 måneders lovgivningsfase.

Først undersøges de materielle og immaterielle ressourcers betydning for RF, LL og DLF's indflydelse på LU 97, og det konkluderes, at selvom DLF havde flest materielle ressourcer, sat-

te det ikke tilsvarende aftryk på loven. Opgavens andet hovedspørgsmål omhandler formelle og uformelle indflydelseskanalers betydning. Som eksempler på formelle indflydelseskanaler nævnes det institutionaliserede samspil via forvaltningsorganer og høringsprocesser mv., in casu Seminarierådet og Folketingets Uddannelsesudvalg, mens uformelle indflydelseskanaler består af kontakter mellem politikere og embedsværk på den ene side og interesseorganisationer, politiske bagland og lovgivernes personlige netværk mv. på den anden; politikerne lytter ikke mindst til deres personlige netværk. Endelig perspektiverer opgaven til ministeriets legalitetskontrol af uddannelsesstedernes studieordninger, som svigter i praksis på grund af utilstrækkelige mandskabsressourcer og til læreruddannelseslovenes stadig kortere holdbarhed, så man ved rapportens udarbejdelse i 2003 forventede en snarlig lovrevision. Det må så her 10 år senere konstateres, at det kun delvis kom til at holde stik, idet den næste læreruddannelseslov – som også blev den sidste – først kom i 2006 og i 2012 blev afløst af en bekendtgørelse under professionsbachelorloven. Selve rapporten giver et tro- og læseværdigt billede af interesseorganisationers indflydelsesmuligheder på politiske beslutningsprocesser. Her til kommer imidlertid, at der i de seks interview er nogle tillægsgevinster at hente for uddannelsesinteresserede læsere, idet flere af interviewpersonerne også reflekterer over forhold i kanten af eller uden for rapportens problemstilling. Her skal blot gives nogle få eksempler.

Et af de omdiskuterede spørgsmål ved LU 97 er, hvor Ole Vig hentede inspiration til sin Fanø-tale, der indledte arbejdet med LU 97. Jørgen Rantorp mener at DLF har haft initiativkraften, idet man her under indtryk af den nye folkeskolelov fra 1993 havde udarbejdet et udspil, som han havde præsenteret for Gerhard Jaspersen, og at han (JR) havde “en lumsk mistanke om, at han (GJ) som en god embedsmand har fortalt Ole Vig, at nu var Danmarks Lærerforening altså i gang med et forslag til en ændring af læreruddannelsen”. Udsagnet imødegås dog af Gerhard Jaspersen, som nævner, at mange faktorer spillede ind, især fordi DLF’s forslag “som egentlig model var (...) dødt, fordi den var femårig”. Han tillægger det snarere vægt, at Ole Vig ved arbejdet med LU 91 under Bertel Haarder “som radikal var ’utilfreds’ med, at man ikke lavede en rigtig læreruddannelsesreform. Altså, det blev mere en styrelses-/strukturereform end en egentlig indholdsreform. Sådan har det ligget i hans baghoved lige siden”. Ole Vig bekræfter selv, at han vidste, at både DLF og SR arbejdede på sagen, men at han “spillede ud på det tidspunkt, hvor jeg syntes, at vi var klar (...) (og) at DLF havde et hovedønske, nemlig en længere læreruddannelse, og det vidste jeg på forhånd, at det var ikke muligt at imødekomme (...) Det var der to grunde til. For det første var der ikke økonomi til det. Man kan ikke lægge et lovforslag frem, som man ikke kan finansiere. Den anden var jo også udsigten til lærermangel”, hvor “vi pludselig (ville) mangle en hel årgang på 4.000 lærere på et tidspunkt, hvor der i forvejen var lærermangel”.

Det var tillige hans personlige opfattelse, at det var vigtigere at "gøre noget mere ud af efteruddannelsen".

Knud Erik Bang omtaler kampen om fællesfaget kristendom, hvor "de kirkelige kredse (...) de er meget velorganiserede. Så de fik hurtigt mobiliseret Præsteforeningen og biskopperne og menighedsrådene, og de fik meget hurtigt overbevist ministeren om, at det (red. afskaffelsen af faget) var ikke klogt, og så blev der opfundet sådan en hybrid (...) det kom til at hedde kristendomskundskab/livsoplysning, et fuldstændig håbløst navn egentlig". Navnet, der måske nok var håbløst, fik det imidlertid yderligere forlængelse med "medborgerskab" i 2006. Faget var sejlivet – så seancen udspillede sig igen-igen ved læreruddannelsesreform i 2012 (se Uddannelseshistorie 2012 s. 153-160 og 194). Som Gerhard Jaspersen beretter, vidste Ole Vig allerede fra begyndelsen, at "det ville lave ravage af den anden verden", idet "Ole Vig vil afskaffe kristendommen i Danmark – det var stort set overskriften". Han karakteriserer i øvrigt de kirkelige kredse med ordene, at "der ligger en vældig indflydelse der (...) og så er de dygtigt organiserede".

Alt i alt giver den velskrevne rapport en troværdig analyse, der bl.a. gør indtryk gennem sin systematiske og grundige analyse af de processer, som interesseorganisationer anvender for at påvirke lovgiverne i bestemte retninger. Herudover giver den tillige et spændende indblik i, hvad der foregik bag kulisserne ved udformningen af LU 97.

ARBEJDSMARKEDSUDDANNELSE

**Villy Hovard Pedersen,
Susanne Andersen og
Morten Lassen:**

**En fortælling om AMU.
Arbejdsmarkedsuuddannelserne
i en verden af forandring. Aalborg:
Aalborg Universitetsforlag 2012.
162 s. 249 kr.**

*Af Søren K. Lauridsen,
rektor emeritus, forfatter*

En fortælling om AMU er en meget grundig og velresearchet bog, som tager udgangspunkt tilbage i 1957, hvor den daværende socialdemokratiske arbejdsminister Kaj Bundvad nedsatte en kommission, der havde til opgave at analysere behovet for uddannelse og videreuddannelse i et samfund, der var på vej mod fuld beskæftigelse. Loven om AMU fra 1960, der var resultatet af kommissionens arbejde, blev enstemmigt vedtaget i Folketinget, og snart begyndte en kompliceret institutionsdannelse af de nye specialarbejderskoler, hvor uddannelsen blev placeret, rundt omkring i landet. I slutningen af 1960'erne var det blevet til 16 selvejende private skoler plus 5 statsskoler og forskellige brancheskoler.

I de første mange år havde AMU-uddannelserne Arbejdsministeriet som ressortministerium, men i 2001 blev uddannelserne flyttet over til Undervisningsministeriet, hvilket medførte ændring af det skisma, at uddannelse for de ufaglærte, AMU, var hjemmehørende under et andet ministerium

end uddannelse for de faglærte, nemlig erhvervsuddannelserne. Efter 1988, hvor specialarbejderskolerne blev til AMU-centre, var der 23 AMU-centre, som i den første fusionsbølge blev reduceret til 15. Efter overflytningen til Undervisningsministeriet kom anden fusionsbølge, hvor AMU bliver flyttet ind på de tekniske skoler. Senere blev det til de såkaldte kompetencecentre og voksenvejledningscentre, der var forløbere for loven om de 13 VEU-centre i 2009. Parallelt med fusionsbølgerne skete der en spredning af AMU, således at det kan konstateres, at mere end 100 forskellige institutioner i 2012 udbyder AMU-forløb. Eksempelvis er AMU-forløb inden for det pædagogiske område placeret både på social- og sundhedsskoler og på efter- og videreuddannelserne på professionshøjskolerne.

Det er i korte træk rammerne for den historie om AMU-uddannelserne, som fortælles af de tre forfattere, der alle har været dybt involveret som undervisere og ledere i udvikling af arbejdsmarkedsuddannelserne, som på mange måder har levet deres stille liv i kanten af uddannelseshistorien.

Ud over selve institutionshistorien med de forskellige fusionsbølger, som kendes inden for alle uddannelser i Danmark, er historien om AMU også fortalt ud fra en samfundsmæssig synsvinkel. I 1960'erne og store dele af 1970'erne var arbejdsmarkedet præget af fuld beskæftigelse og omstilling af erhvervsstrukturen. De industrielle erhverv fik tilført arbejdskraft fra landbruget, og her var det nødvendig

med kvalificering gennem kortvarige kurser af de nye medarbejdere. Sidste halvdel af 1970'erne og 1980'erne blev præget af stor arbejdsløshed, hvor uddannelserne naturligt nok blev omlagt i retning af den enkeltes forsøg på at erhverve sig kvalifikationer, der gjorde at man kunne blive på arbejdsmarkedet. I 1990'erne blev overskriften kompetenceudvikling og dermed en mere fleksibel sammensætning af uddannelsesudbuddet, mens det i 00'erne både har været uddannelses-tilbud i retning af livslang læring.

Et meget stort kapitel i bogen er naturligt nok reserveret omtale af arbejdsmarkedsuddannelsernes styring. For AMU var jo opstået som en udløber af initiativer fra arbejdsmarkedets parter, så derfor foregik styringen af undervisningens indhold og mål gennem de første mange år i henhold aftaler mellem arbejdsmarkedets parter og de nedsatte brancheudvalg. Dagligdagen i skoleundervisningen blev tilrettelagt, således at det var tæt på arbejdspladslignende forhold. Lærernes pædagogiske viden og færdigheder blev der ikke stillet krav til, men derimod til den konkrete faglige viden. Først i 1969 blev der indført en fælles pædagogisk grunduddannelse for undervisere på AMU – et initiativ, der senere blev til Statens Erhvervspædagogiske Læreruddannelse (SEL). Det gav en helt ny læreridentitet på specialarbejderskolerne.

Den meget læseværdige bog er skrevet på et tidspunkt, hvor den nye institutionelle forankring i VEU-centrene er svær at vurdere. Bogen er både et

stykke uddannelseshistorie, men også et indspil i den fortsatte debat om arbejdsmarkedsuddannelsernes indhold og forankring i et moderne samfund, der både er præget af globalisering og nye krav til kompetenceudvikling på et særdeles dynamisk arbejdsmarked.

UNIVERSITETET

**John Peter Collett (red.):
Universitetet i Oslo 1811-2011. Oslo:
UniPub 2011. 9 bind. 1998 NKR.**

*Af Else Hansen, seniorforsker
og arkivar, Statens Arkiver*

Universitetet i Oslo fejrede i 2011 sit 200-års jubilæum. I den anledning udkom et imponerende værk i ni tykke bind om universitetets historie. I syv kronologiske bind oprulles universitetets historie, mens to bind om henholdsvis akademikere og studenter dækker hele perioden.

Med denne bogserie har Forum for Universitetshistorie ikke blot givet Universitetet i Oslo et fremragende jubilæumsværk. Her sættes også nye standarder for, hvordan universitetshistorie kan skrives. Alle forfattere er historikere, og deres fælles udfordring har været at skrive "en mest mulig 'integreret' historie". Det vil sige, at det ikke er de enkelte fags eller fakulteters historie, som står i centrum for fremstillingen. Målet har været at skrive universitetets historie, hvor alle sider af dets mangfoldige virksomhed ses i sammenhæng. Den interne dynamik mellem personer, grupper, fag og

fakulteter analyseres i sammenhæng med overordnede ideer om universitetets rolle i videnskab og samfund.

De norske historikere har haft gode rammer for deres arbejde. Forum for Universitetshistorie blev oprettet allerede i 1992 ved Universitetet i Oslo. Det kom til at fungere som et dynamisk center for universitetshistorie frem til jubilæet i 2011. Ikke blot blev historien om Universitetet i Oslo skrevet inden for dets rammer, men Forum har også givet rum for et stort antal hovedopgaver og masteropgaver samt hele seks doktorgradsprojekter. Desuden har Forum for Universitetshistorie gennem årene modtaget forskere inden for universitetshistorie fra udlandet i kortere eller længere tid, ligesom medarbejdere fra Forum har haft ophold ved forskningsinstitutioner i udlandet.

Forum fik fra begyndelsen et omfattende mandat, idet Forum var tænkt som centrum i et netværk for universitets- og videnskabshistorie. Her skulle opbygges bogsamlinger og indsamles kildemateriale, ligesom Forum skulle involveres ved universitetshistoriske begivenheder. Forum for Universitetshistorie skulle tage initiativ til, planlægge, koordinere og organisere forskning om universitetshistorie, og ikke mindst skulle der her etableres det forskningsmæssige grundlag for udarbejdelsen af den universitetshistorie, som skulle foreligge ved universitetets jubilæet i 2011. Med udgivelsen af bogværket Universitetet i Oslo i 200 år har Forum for Universitetshistorie smukt levet op forventningerne.

Ud over denne udgivelse er der kommet en lang række andre bøger og artikler med universitetshistorisk indhold fra de forskere, som har været tilknyttet Forum for Universitetshistorie, ligesom det har været initiativtager til flere internationale konferencer om universitetshistorie.

Gennem de tyve år har Forum kun haft tre ledere, nemlig Sivert Langholm, der var initiativtager til projektet, og derefter Edgeir Benum, der bl.a. er forfatter til bindet om 1970-97 i den seneste Norges-historie. Siden 2002 har John Peter Collett dynamisk og energisk ledet Forum gennem de år, hvor jubilæumsbøgerne er blevet skrevet. John Peter Collett udgav allerede i 1999 *Historien om Universitetet i Oslo*, hvor han i et enkelt bind opridser hovedtræk i universitetets historie. Stabilitet på lederposten har uden tvivl været medvirkende til, at Forum gennem årene har vokset sig til et vigtigt forskningscentrum for universitetshistorie.

Perioden frem til 1870 behandles i bind 1, der er skrevet af John Peter Collett. Bindet har titlen *Universitet i nasjonen* og behandler først 1700-tallets arbejde for at få et universitet i Norge, så oprettelsen af universitetet og dets position i det selvstændige Norge, som opstod efter 1814, og endelig opbygningen af den embedsmandsskole, som blev universitetets betydning i de første årtier. Kravet om et norsk universitet havde været diskuteret i årtierne inden oprettelsen. Fra dansk side mødte planerne modstand, da de med rette blev anset for at være led i en større plan om markering

af norsk selvstændighed over for Danmark. Endelig i 1811 gav Frederik 6. sit samtykke til oprettelsen af et "fuldstændigt universitet" i Christiania. Finansieringen blev klaret gennem en omfattende indsamling i hele Norge. Der blev indsamlet, hvad der vil svare til et milliardbeløb i dagens norske kroner. Et norsk universitet blev ikke længere set som udtryk for en uønsket norsk selvstændighedsbevægelse. Tværtimod blev kongens tilslutning til det norske ønske om et universitet set som et middel til at knytte nordmændene til Danmark. Frem til 1905 var Norge dog med i den svensk-norske union.

Videnskapenes universitet, bind 2, behandler embedsmandsuniversitetets omdannelse til forskningsuniversitet i perioden 1870 til 1911. Bindet har to forfattere: Jon Røyne Kyllingstad og Thor Inge Rørvik. For de enkelte fakulteter gennemgås det, hvordan de forskningsorienterede strategier vandt indpas. Bindet om den næste periode, 1911-40, har fået titlen *Inn i forskningsalderen*. Her udfoldes det, hvordan de enkelte fakulteter greb de forskningsmæssige udfordringer an, ligesom studenternes forhold har fået sit eget kapitel. Jorunn Sem Fure er forfatter til både dette bind og det efterfølgende.

Perioden 1940-45 har nemlig fået sit eget bind, *Universitetet i kamp*. Her diskuteres modsætningsforholdet mellem de nationalsocialistiske ideer og den norske universitetstradition. Allerede i februar 1941 blev nogle professorer arresteret på grundlag af angivelser fra studenter om kritik

af besættelsesmagten, og i september blev universitetets rektor og Det Akademiske Kollegium afsat af den tyske besættelsesmagt. Rektor Didrik Arup Seip blev arresteret. Konflikterne mellem besættelsesmagten og professorer og studenter, som nu organiserede sig i uofficielle grupper – og i modstandsarbejde – blev større og større. Det kulminerede i november 1943, hvor universitetet blev lukket, og mere end 1.000 mandlige studenter og professorer blev interneret, først i Norge og siden blev mange sendt til Buchenwald. Under besættelsen blev universitetet stillet over for tyskorienterede krav om at tilgodese nationalsocialistiske holdninger, optagelse af studerende og ansættelser af lærere. Der blev udviklet forskellige strategier, fra ivrig tilslutning til de nye ideer til en parole om ”ro, verdighet og disiplin”, aktiv deltagelse i modstandsarbejdet og flugt og eksil i Sverige, England og USA. Analysens konklusion er, at der ikke er en nødvendig sammenhæng mellem akademisk skoling, videnskabelig tænkning og etiske holdninger.

Efter krigens afslutning kom tiden for *Den store transformasjonen*, som er titlen på bindet om 1945-75. Krigserfaringerne opsummeres til spørgsmål om universitetet som en statsinstitution eller et værdifællesskab? Afsættelsen af rektor i 1941 havde understreget, at universitetets selvstyre kun eksisterede så længe, at statens anerkendte dets legitimitet. Efter krigen blev universitetet orienteret mod reformer, som egentlig havde været undervejs allerede i mellemkrigstiden, i de første år på universitetets eget ini-

tiativ, men fra 1960erne på statens initiativ. Universitetet orienterede sig nu mod inspiration fra Storbritannien og USA. Diskussionen om udbygningen af universitetet på Blindern i Oslos udkant drejede sig ikke kun om flytning, men om universitetets fremtidige organisering. Der skulle skabes mulighed for etablering af institutter i de nye bygninger og for forbedrede forhold for studenterne. Samtidig pointerede hele processen behovet for inddragelse af ikke-professorale lærere og studenter i universitetets interne styrelse. Med en ny universitetslov i 1955 gav Universitetet i Oslo plads for studenterrepræsentanter i universitetets øverste styrende organ. Også de ikke-professorale lærere blev repræsenteret. Det fik betydning for studenternes krav i 1968. De protesterede mod statslige planer om ændringer i studiestrukturen, mens kravet om medindflydelse stort set blev anset for at være imødekommet for længst. – Det blev bemærket i København! Det er interessant, at de norske studenter efter 1968 ikke gjorde professorvældet til hovedfjenden, men i stedet vendte skytset mod staten, monopolkapitalismen – og de teknokratiske planer om ny studiestruktur. Fredrik W. Thue har skrevet langt størsteparten af dette bind, mens enkelte afsnit er forfattet af Kim Helsvig, der også er forfatter til det næste bind.

Mot en ny samfunnskontrakt? behandler tiden efter 1975 med vægt på, hvordan universitetets skiftende ledelser har forhandlet universitetets rolle i samfundet, samfundskontrakten. Da statsminister Trygve Bratteli i 1975

gav universitetet denne besked: "Bryt med transsynt selvoptathed" var det tegn på, at nye krav til universitetet ville melde sig. Universitet i Oslo havde som andre universiteter vokset sig meget stort i 1960erne og skulle nu finde en ny identitet, ikke som hidtil som national eliteinstitution, men som masseinstitution i et hastigt voksende felt af forskningsinstitutioner og højere uddannelsesinstitutioner. En ny universitetslov i 1975 betød, at kollegiet (konsistorium) blev udvidet fra 11 til 33 medlemmer. Heraf var de syv studenter, og fire repræsenterede det teknisk-administrative personale. Fakultetsledelserne var imod denne udvidelse, som blev gennemtruffet politisk. Det varede frem til 1989, hvor en ny universitetslov fastsatte, at universitetets øverste myndighed kun havde ni medlemmer, og at fakulteternes dekaner ikke var valgbare. Ideer fra New Public Management om effektivitet og handlekraft var slået igennem. Samtidig blev der nu lagt vægt på, at universitetet skulle fungere som en helhed. Det skulle være slut med, at den enkeltes loyalitet primært var knyttet til fakultet og fag. Nu skulle universitetets fælles interesser i centrum.

Universitetets betydning for samfundet i de seneste tiår uddybes i Samtidshistoriske perspektiver, der består af fem bidrag, som viser, hvordan universitetet som institution, enkeltforskere og videnskaben har været flettet ind i politiske processer, i udvikling af kundskabsbaseret industri og i mediesamfundet. De fem bidrag viser, hvordan universitetet har involveret sig i vigtige træk i samtiden. De udvalgte

temaer dækker uddannelsernes og forskningens rolle i ernæringspolitik, forvaltning af Norges olieformue, miljødebat, internationalisering, feminisme og integration, kundskabsbaseret erhvervsudvikling og kundskabsformidling i mediesamfundet.

Dermed er hele universitetets periode beskrevet, men jubilæumsværket omfatter endnu to bind, der begge dækker hele perioden 1811-2011. Jan Eivind Myhre har skrevet *Kunnskapsbærerne 1811-2011*. Akademikere mellem universitet og samfunn. Her undersøger han, hvad akademikere har betydet for samfundet gennem de 200 år. Den socialhistoriske undersøgelse følger akademikere før, under og efter universitetsstudierne. *Studentminner*, som er redigeret af Tor Ivar Hansen, er en samling af 52 erindringsstæker, som tilsammen fortæller om skift og kontinuitet i studenteridentitet fra 1800-tallets eliteprægede embedsmandsuniversitet til masseuniversitetet.

Alle bind er rigt illustreret og forsynet med personregister.

Helt rimeligt er fremstillingen koncentreret om Universitetet i Oslo, men som ikke-norsk læser kan man alligevel savne at få universitetet placeret blandt de øvrige universiteter, læreanstalter og højskoler. Det sker for oprettelsen, hvor forholdet til Københavns Universitet diskuteres, men derefter koncentrerer analyserne om Universitetet i Oslo.

Hver forfatter har haft mulighed for selvstændigt at udforme sit bind. Det

fungerer fint og giver en god variation i perspektiv og vinkler. Det betyder også, at hvert bind udgør en afsluttet helhed, som kan læses selvstændigt. Dog kan det undre, at nogle forfattere har valgt at basere deres fremstilling udelukkende på trykt materiale, heraf en del, som er udgivet i de år, der behandles i det pågældende bind. Kunne arkivstudier ikke have uddybet kendskabet til periodens bevægelser og problemer?

Universitetet i Oslo er ikke så stort. 446 studenter i 1825. 1.400 studenter i 1900. 17.000 studenter i 1970. 27.000 studenter i 2012. Det har siden oprettelsen haft fire fakulteter, og der er efterhånden kommet fire mere til. Det var det eneste universitet i Norge frem til 1946, da Universitetet i Bergen blev oprettet. I hårde fakta altså et universitet som så mange andre. Når historien om Universitetet i Oslo er så interessant, skyldes det ikke mindst det kompetente forfatterkollektiv og de gode rammer, som projektet har haft.

Andre universiteter har fejret deres jubilæer ved at give de enkelte fag mulighed for at se tilbage på fagets udvikling og udøvere, og forfatterne har været fremtrædende udøvere af de enkelte fag. Ved Forum for Universitetshistorie har man valgt en anden strategi, idet alle forfattere er historikere. De kronologiske bind udgør hver for sig en helhed med en samlet analyse af perioden, hvor der lægges vægt på at undersøge såvel den interne udvikling med konflikter og forandringer som universitetets samspil med omverdenen, særligt i forhold til de skiften-

de politiske krav, men også i forhold til bredere samfundsmæssige krav, ligesom universitetets forhold til de nationale spørgsmål naturligt er vigtigt i nogle perioder.

Først og fremmest betyder det, at det for hver periode bliver muligt at danne sig et billede af universitetets betydning for samfundet på det pågældende tidspunkt. De enkelte fakulteter ses i forhold til hinanden, og interne forskelle og spændinger vurderes for deres påvirkning af universitetet som helhed. Forfatterne gør flere steder opmærksom på, at man måske kan savne den type oplysninger om enkeltpersoners virke og om fagenes interne udvikling, som ofte findes i jubilæumsværker. Til gengæld får læsere af dette værk en dybtgående og detaljeret forståelse af, hvordan universitetet som institution har udviklet sig med baggrund i såvel interne processer som udefrakommende krav og strømninger.

En del universitetsjubilæumsbøger søger bevidst at give et kalejdoskopisk billede af historien, et billede, hvor alle kan "finde sig selv", og som altså ikke udfordrer de fragmenterede identiteter, der kan trives ved så store institutioner. Ambitionen for Forum for Universitetshistorie har været en anden. Ved at lægge vægt på den integrerede historie opstilles en fælles ramme, hvor det bliver op til de enkelte fagområder selv at finde deres position. Den integrerede historie, som samler de enkelte fag og personkredse i en analyse, hvor universitetets samspil med omverdenen også får en vigtig plads,

er meget vellykket. Universitet i Oslo 1811-2011 anbefales varmt til alle, som ønsker at kende til Oslo Universitets historie, og til alle, som ønsker indblik i, hvordan universitetshistorie kan skrives.

**Christian H. Skov og
Kenneth Bøjler: I tidens strøm.
Studenterkonservatismen
i Aarhus – 1934-2011. Aarhus:
Konservative Studenter
i Aarhus 2012.
267 s. 100 kr.**

*Af Harry Haue, professor emeritus,
Syddansk Universitet*

Der har altid været lidt biedermeier over de konservative studenter. Forsvar for det bestående, måske især go-defordelingen i samfundet, med veneration for tradition, privilegier og ordentlighed. Det var også nogen af kerneværdier i den ungdomskonservative bevægelse og dermed også værdier, som de konservative studenter kunne tilslutte sig. I bogen om studenterkonservatismen i Aarhus 1934-2011 bliver det klart, at disse værdier hele tiden skulle nyfortolkes for at virke troværdige, og det forudsatte en dynamisk politisk aktivitet. Det er denne proces, som forfatterne søger at indfange på en indforstået måde i denne velskrevne bog.

Bogen er opdelt i syv kapitler, suppleret med en oversigt over sammensætningen af bestyrelserne og deres formænd, æresmedlemmer og præsentationen af Konservative Studenter

(KS) i *Studenterhåndbogen* 1934-74. Bogens struktur er todelt med afsnit om den generelle udvikling i kort form og en detaljeret beskrivelse af foreningens udvikling. I denne del af bogen er der indføjet nogle erindringsafsnit, skrevet af ledere af KS. Der mangler et sammenfattende afsnit, hvor detalrigdommen kunne anskues i et fugleperspektiv. Endelig ville det være på sin plads at gøre universitets udvikling tydeligere i fremstillingen, nemlig at der var tale om en udvikling fra et elite- til et masseuniversitet. Det er tankevækkende, at antallet af medlemmer ikke fulgte denne stejle kurve. Det er ligeledes tankevækkende, at det i høj grad var de jurastuderende, der dannede grundlag for foreningens virke.

En af de interessante hovedlinjer, der ville kunne tegnes, er de konservative studenters balance mellem konservatisme og liberalisme. De oprindelige modpoler blev i dansk borgerlig politik til to sider af den samme sag. Den oprindelige modsætning mellem de to ideologiske begreber blev ikke opløst, og det kom i høj grad til at præge både konflikter inden for de konservative studenters organisation som forholdet til de andre konservative grupperinger, herunder Konservativ Ungdom. Disse interne modsætninger var ofte stærkere end forholdet til andre partiers ungdoms- og studenterforeninger. Mange af svaghederne ved den studenterkonservative bevægelse kan findes i den kendsgerning, at en studentergeneration er kort. Med jævne mellemrum blev ikke blot medlemmerne men også ledelsen udskiftet. En af formændene i nyere tid, Asbjørn

Kjær Schou, der sad i ledelsen i ti år, følte sig da også foranlediget til, inden sin afgang, at skrive en slags foreningsmanual, der skulle overføre erfaringerne til næste ledelsesgeneration, ellers skulle "den nye generation af KS'ere opfinde den dybe tallerken igen." (s. 209). Nogle studenterpolitikere fik erfaringer, der kunne bære dem videre i kommunalpolitik og landspolitik. En de mere markante fra KS i Aarhus var Lars P. Gammelgaard, der nåede at få en ministerpost. Som formand for KS i Aarhus 1967-68 havde han en fortid som redaktør af foreningens tidsskrift *Critique*, som i årene 1964-69 var med til at markere foreningen langt ud over studenterpolitikken.

I tidens strøm er en smal bog, som for-tjenstfuldt afdækker et nyt stykke af det forenings Danmark, som har været med til at forme vort stadig stærke civilsamfund. Bogen er med til at anskueliggøre, at baggrunden for udviklingen af dette civilsamfund ofte var både kaotisk, kreativ, entusiastisk, magtsøgende og organisationsorienteret. Biedermeierstuer er ofte gengivet som rammer om et harmonisk samvær, men også med et åbent vindue til den store verden, man var lidt bange for. De konservative studenter i Aarhus fik sjældent lejlighed til at opleve harmonien blandt traditionens blankpolerede møbler, måske fordi de i stigende grad blev udfordret af, hvad de kunne se og høre gennem det åbne vindue.

ERINDRINGER

**Bertel Haarder:
Op mod strømmen.
Med højskolen i ryggen. Kbh.:
Gyldendal 2012. 333 s. 299,95 kr.**

*Af Ove Korsgaard, professor,
Institut for Uddannelse og
Pædagogik (DPU), Aarhus Universitet*

Han skulle være født på Grundtvigs fødselsdag, men fødslen blev sat i gang for ikke at risikere, at Bertel kom til verden ved hjælp af en tysk jordmoder. "Så jeg lod mig modvilligt føde seks timer for Grundtvigs fødselsdag". Dermed er tonen slået an i Bertel Haarders erindringer, som er udgivet med den rammende titel *Op mod strømmen. Med højskolen ryggen*. Her er der grund til at hæfte sig ved eftersætningen: *Med højskolen i ryggen*.

Bertel Haarder giver en levende beskrivelse af sin opvækst på Rønshoved Højskole, hvor hans far, Hans Haarder, var forstander. Da han købte Rønshoved Højskole i 1941, blev den hurtigt en fremtrædende højskole for landbougdommen. "Min far var imod alt, hvad der kom fra øvrigheden – undtagen penge!", skriver Bertel Haarder med ironisk lune og fortsætter: "Forstander Haarder var i enhver henseende Rønshoved Højskoles åndelige overhoved. Den længst siddende højskoleforstander i mands minde. Hans udadvendte foredragsvirksomhed og gøglertalent var med til at fylde skolen med elever fra første færd. Han drog på foredragsturneer i de elevfrie måneder, især til Vest- og Nordjylland,

hvor han var kendt for sine festlige, men ikke altid lige velforberedte foredrag. Det trak elever til". Mens faderen var stedets åndelige overhoved, stod moderen for det praktiske. Ud over at undervise i dansk og tysk ansatte hun pigerne i køkkenet, ringede til bageren, maleren og varmemesteren – for bare at nævne nok få af hendes mange gøremål. Ånden kunne flyve nok så højt, uden en højskolemor kunne ingen højskole fungere.

At Haarder er præget af den frihedsforståelse og selvforståelse, der prægede Rønshoved Højskole under venstremanden Hans Haarders ledelse, lægger han ikke skjul på. Denne liberale forståelse af frihed, der betragtede selvforsørgelse som en dyd, harmonerede imidlertid ikke med de venstreorienteredes, der slog igennem de højere læreranstalter, da Bertel Haarder begyndte at læse på Aarhus Universitet og efterfølgende blev højskolelærer på Askov Højskole og seminarielærer i Aalborg. Bertel Haarder gik i disse år op mod strømmen, og det er han på sin vis fortsat med lige siden, om end han politisk har fået større sans for det muliges kunst, end han havde i sine første år som politiker.

Op mod strømmen udgør første bind af Haarders selvbiografi, som dækker perioden frem til 1982, hvor Haarder bliver en særdeles markant undervisningsminister i Poul Schlüters regering. Haarders ambition med biografien er imidlertid ikke kun at se tilbage. "Man skal kun se tilbage, hvis det har historisk interesse eller bud til fremtiden", som han skriver i bogens første

linje. Han rejser for eksempel det aktuelle og udfordrende spørgsmål, om uddannelse, mere uddannelse og endnu mere uddannelse er et ubetinget gode: "Uddannelse er blevet et plusord, en universalløsning på alle slags problemer, som de færreste tør sætte spørgsmålstegn ved".

Men det tør Haarder, der som undervisningsminister forholdt sig yderst skeptisk til mantraet: uddannelse, mere uddannelse og endnu mere uddannelse. For som han siger: "Vi kan ikke uddanne os ud af velfærdssamfundets krise, hvis den skyldes, at der er gået møl i moralkapitalen". Og det mener han, der er. Umiddelbart kan det være vanskeligt at forstå, at den længst siddende undervisningsminister i Danmarkshistorien forholder sig så skeptisk til uddannelse, som tilfældet er. Haarder er jo på ingen måde eksponent for en antiintellektuel position, men han tvivler på, om en fortsat akademisering af større dele af uddannelsessystemet er, hvad vi har brug for som personer og som samfund. For ikke sjældent fører akademisering til invalidering af sund fornuft og nedvurdering af håndværksmæssige fag og færdigheder.

Haarders syn på uddannelse bliver først forståeligt, hvis man tager hans erfaringer med højskolen i betragtning. Efter at have skildret livet på Rønshoved og Askov Højskole skriver Haarder: "Efter al den højskolesnak er det vist på tide at redegøre mere præcist for højskolernes rolle i datidens samfund – og hvad de kan bidrage med i fremtiden". Når det gælder for-

tiden, peger Haarder på højskolens betydning for den gigantiske omstilling af dansk landbrug, der i 1880'erne resulterede i oprettelsen af andelsmejerier, andelsslagerier m.v. Men hvorfor fik de betydning? Hvori bestod deres værdi?

Haarder betoner det fællesskab, som eleverne oplevede i kraft af kostskoleformen; det gav venner og netværk resten af livet; det gav udsyn og ikke sjældent en ægtefælle. Han fremhæver endvidere, at eleverne på højskolerne blev ”anerkendt for personlige kvaliteter frem for formelle kvalifikationer. De lærte om historie, kristendom, etik og værdier. De fik oplevelser med noget af det bedste i dansk litteratur og åndsliv, med sang, musik og drama og meget andet, som de var for umodne til i skoletiden. De fik forbedret deres skolekundskaber og fik mulighed for udfoldelse i værksteder, gymnastiksale, og idrætshaler. Og vigtigst af alt: De lærte, at der er en større rigdom i at tænke på fællesskabet end i kun at tænke på sig selv”.

At højskolen satte personlige kvaliteter og moralske normer højere end formelle kvalifikationer, har ifølge Haarder ikke kun historisk interesse, men også aktuell betydning. I sin selvbiografi tematiserer Haarder moralske problemstillinger på en meget mere direkte og udfordrende måde, end der

i dag er tradition for. Han er tydeligvis foruroliget over, om vi som samfund tærer på en moralsk kapital, som er oparbejdet af tidligere generationer. Ifølge Haarder er det moralske underskud på længere sigt langt mere alvorligt end underskud på finansloven. I mange år har det været politisk ukorrekt for politikere at tale om moral. Det samme gælder for præster i kirker og lærere på uddannelsesinstitutioner. Men i bogen taler Haarder åbent om moralens betydning for samfundsudviklingen. Det er, som han siger, ikke tilstrækkeligt at satse på mere ”uddannelseskapital”, det er også nødvendigt at fokusere på mere ”moralkapital”. Et andet ord for moralkapital er borgersind, ”det vil sige borgernes tro på fællesskabets muligheder, deres følelse af ansvarlighed over for de nære og fjerne fællesskaber, deres ambitioner om at klare sig selv og bidrage til det fælles og deres glæde ved at kunne være stolt på nationens vegne”. Haarder fortsætter: ”Vi er nødt til at udstyre os med noget så usædvanligt som en højere moral i betydningen samfundssind, holdmoral og villighed til at se tingene fra helhedens synsvinkel”.

Hvis de følgende bind fra Haarders hånd om hans eget liv bliver lige så sprudlende, som den første, og rejser ligeså relevante og nærgående spørgsmål, kan vi se frem til berigende læseoplevelser i de kommende år.

**Årbok for norsk
utdanningshistorie 2012. Bergen:
Bymuseet i Bergen.
133 s. 300 nkr.**

*Af Peter Ussing, fhv. skoledirektør
i Løgstør Kommune.*

Den norske årbog for uddannelseshistorie 2012 spænder i sit indhold fra det tidlige 1700 til midten af forrige århundrede og fokuserer mere på undervisningens indhold, på ideologi og pædagogik end på institutionernes historie, det vil sige det, der gør skolehistorien spændende.. Måske tør man tage dette for en glædelig tendens i tiden, men i hvert fald er der så tale om et indhold, som også danske læsere kan have interesse i at stifte bekendtskab med. Det gælder naturligvis især den første artikel om “Katekismeundervisningen i allmueskolen på 1700-tallet”, skrevet af Odvar Johan Jensen. Det er rigsfællesskabets tid, og den norske lov om almueskolen er stort set parallel med den danske, og man kan nogenlunde gå ud fra, at der ikke har været nogen forskel på undervisningens indhold, når det gjaldt indlæringen af Luthers katekismus, baseret på Erik Pontoppidans forklaringer. Den næste artikel af Marit Lahn-Johannessen handler om rektoren på Bergen Latinskole, Fredrich Christian Holberg Arentz (1736-1825), Norges første matematiker og en betydelig videnskabsmand, med studier i Leiden og kontakt til europæiske matematikere. I skolehistorien er Grundtvig åben-

bart et uopslideligt emne. Sveinung Nordstoga skriver om grundtvigianismen i Norden – morsmål, leseopplæring og nasjonsutvikling – og kommer til det vel ikke overraskende resultat, at Grundtvigs tanker på de tre nævnte områder kun har haft begrænset betydning i Finland og Sverige. Derimod noget mere i Norge.

Årbogens længste artikel og måske også den mest interessante, fordi den fremdrager et for danske læsere ukendt stof, er “Skulen vi ikkje fekk” af Asbjørn Tveiten. Den handler om Nasjonal Samlings bestræbelser for at nazificere den norske skole og rummer en grundig analyse af de lærebøger, der blev udgivet under krigen, ikke mindst vedr. racehygiejne. Artiklen giver en god indføring i lærebøgernes indhold, modstanden imod den og de interne diskussioner omkring indholdet.

Tidligere skoledirektør Odd Asbjørn Mediås giver en fortrinlig oversigt over reformpædagogikken især med henblik på dens revolutionerende betydning for udviklingen af de praktiske fag. På baggrund af den omvurdering, disse fag sandsynligvis står overfor her i Danmark, har den et indhold, der er nyttigt for os at stifte bekendtskab med. Den afsluttende artikel af Arnfinn Gravem handler om friluftskoler i første halvdel af 1900-tallet, en nu forsvunden skoleform for svage og tuberkulosetruede børn.

Det er ikke nogen omfangsrig bog, men den har et indhold, der absolut kan anbefales, også danske skolefolk.